

ORLANDA OBAD

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

IMPERIJ KAO UZVRAĆANJE UDARCA: PREDODŽBE O KULTURI I IDENTITETU U HRVATSKIH PREGOVARAČA S EUROPSKOM UNIJOM

Rad propituje proces hrvatskog pristupanja Europskoj uniji kroz prizmu odnosa moći *središta* i *periferije* europskog kontinenta, u kojem važnu ulogu imaju percepcija i tumačenje kulture i povijesti. U nizu tzv. polustrukturiranih intervjua hrvatski pregovarači s Europskom unijom su iznosili svoje predodžbe o EU i Zapadu općenito, kao i o regionalnoj pripadnosti Hrvatske. Pregovarači su Srednju Europu isticali kao regiju koja je bliska "zapadnoj kulturi i civilizaciji", a pripadnost Hrvatske toj regiji iskazivali su, među ostalim, i pozivanjem na habsburško nasljeđe. U odnosu prema državama nastalima na prostoru bivše Jugoslavije analizirani je diskurs, pak, nalikovao diskursu koji prati proširenje EU pa se tako naglašavala važnost postupnog napredovanja tih država na zamišljenoj "civilizacijskoj kosini".

Ključne riječi: Hrvatska, Europska unija, Zapad, Srednja Europa, Balkan, proces pristupanja Hrvatske EU

Uvod

Na istraživanje percepcije Europske unije u Hrvatskoj, čiji je dio predstavljen u ovom radu, potaknuo me dojam da se u raspravama koje se o EU vode u procesu hrvatskog pristupanja izostavlja niz pitanja koja su najjasnije formulirali Glenn Jordan i Chris Weedon, poput: "Čija će kultura biti službena, a čija će biti podređena?", "Kakva će se kultura smatrati vrijednom pokazivanja, a koja će biti skrivena?", "Čija će povijest biti upamćena, a čija zaboravljena?" (prema Shore 2000:24).¹

¹ Svi prijevodi s engleskog jezika su autoričini.

Europska unija je u pisanju medija i govoru političara u Hrvatskoj prije svega prisutna kao vanjskopolitički prioritet, ona je cilj, ali je na putu do njega niz prepreka, poput blokade pojedinih poglavlja ili ispunjavanja zahtjeva EU u pravosuđu i brodogradnji, koje država mora ukloniti. Na drugoj razini, koja je više birokratska a manje politička, EU predstavlja i mnogo promjena i prilagodbi u usko specijaliziranim područjima, poput pravila o sigurnosti prometa ili homologacije vozila, s kojima se građani susreću u svakodnevnu životu, ali se o njima ne vode žustre javne rasprave. U ovom sam radu željela zaobići te obje razine i propitati može li se, i kako, proces pristupanja Uniji sagledati iz drukčije perspektive, one koja kulturi (i povijesti), kao u pitanjima citiranima iz studije o kulturnoj politici, pristupa kao "pitanjima moći" (Shore 2000).

Zato me u razgovorima s članovima Pregovaračke skupine za vođenje pregovora o pristupanju Hrvatske EU, koje popularno zovu jednostavno – "pregovarači" – i nije zanimao njihov svakodnevni posao posrednika u primjeni prilagodbi i promjena koje od Hrvatske zahtijeva EU, nego predodžbe o kulturi i identitetu koje vezuju uz Europsku uniju i, općenito, Zapad, kao i uz regionalnu pripadnost zemlje. Pritom sam posebnu pažnju pridavala tomu kako se njihove osobne predodžbe presijecaju s diskursom koji prati proširenje Europske unije, što je proces u koji imaju povlašten uvid.

Europska unija kao tutor: Teorijska perspektiva

U ovom sam radu preuzela perspektivu zastupljenu u skupu radova čije je analize odnosa europskog *središta* prema Srednjoj i Istočnoj Europi na prijelazu tisućljeća obilježio projekt tzv. istočnog proširenja EU, kojim je 2004. Uniji pristupio niz zemalja nekadašnjeg Istočnog bloka. Još dvije istočnoeuropske zemlje – Rumunjska i Bugarska – Europskoj uniji su se priključile s prvim danom 2007. godine. Niz autora, inspiriranih i ranijim analizama diskursa o Srednjoj i Istočnoj Europi te o Balkanu, kakvi su klasični radovi Marije Todorove ili Larryja Wolffa, i suvremene su političke procese, poput proširenja EU, počeli tumačiti kroz prizmu odnosa moći (usp. Böröcz 2001, Busch i Krzyżanowski 2007, Kuus 2004, Melegh 2006, Zielonka 2006). Važan motiv koji se, na različite načine, pojavljuje u više radova jest tvrdnja da EU u procesu proširenja nije bila isključivo politička i(li) ekonomska zajednica, nego i svojevrсно središte koje baštini povlaštenu položaj tutora i tumača onoga što je civilizirano i napredno. Osnovne razdjelnice između *središta* i *periferije* kontinenta pritom opstaju i nakon proširenja: unutar Europske unije države se dijele na stare i nove članice, na one "velike" i "male", te na ekonomski razvijene i manje razvijene, dok su, u odnosu na vanjsku, "neeuropsku periferiju", važni mehanizmi isključivanja pripadnost istom kulturnom nasljeđu i stupnjevanje *europskosti* (Busch i Krzyżanowski 2007).

Odnos EU prema državama koje su joj pristupile u procesu tzv. istočnog proširenja prizivao je kolonijalne metafore: neki su, zbog privatizacije imovine postsocijalističkih gospodarstava i prevlasti korporacija osnovanih u EU među ulagačima u Srednju i Istočnu Europu, Uniju otvoreno optuživali za (neo)kolonijalistički pristup (usp. Böröcz 2001; Daskalovski 2000), dok su drugi isticali da je, ipak, riječ o dobrohotnom carstvu, među ostalim, i zato što se države nakon zaključenja pregovora priključuju "klubu odabranih" pa se strukturna nejednakost ne mora zauvijek ponavljati (Zielonka 2006). Štoviše, pojedini autori naglašavaju kako proširenje i nije dovelo do potpunog "stapanja" novih članica, odnosno, da se čini kako u proširenoj EU postoji i bolja mogućnost uobličavanja alternativnih viđenja Europe (usp. Blokker 2005, Blokker 2008).

Potrebu da se diskursu u koji je uronjen proces proširenja EU pristupi iz perspektive postkolonijalne teorije, Kuus opravdava time što se zemljama Srednje i Istočne Europe, slično kao u orijentalističkim prikazima kolonija nekadašnjih europskih carstava, pristupa kao području koje je "esencijalno različito od Europe" (Kuus 2004:483), odnosno, koje "još nije potpuno europsko" (ibid.). Upravo zato diskurs proširenja EU može zemlje Srednje i Istočne Europe vrednovati i po "bliskosti, ili sličnosti s idealiziranom Europom" (Kuus 2004:484), što te države ne potiče da dovedu u pitanje dihotomiju između Istoka i Zapada, nego da se, jednostavno, "svrstaju na 'pravu' stranu" (ibid.).

Melegh opisuje sličan diskurzivni mehanizam "isključivanja", koji naziva "civilizacijskom kosinom", a primjećuje ga i u tzv. kopenhaskim kriterijima na temelju kojih se, među ostalim, procjenjuje spremnost neke države da počne proces pristupanja EU. Proširenje EU, ističe Melegh, i nije zamišljeno kao pregovaranje između EU i država "s rokom koji treba stići, nego kao bezvremenski proces" u kojem su postavljeni kriteriji – poput "vladavine prava" ili postojanja "djelatne tržišne ekonomije" – neodređeni i podrazumijevaju "proces bez pravog završetka" (Melegh 2006:17). Autor, također, objašnjava da je "civilizacijska kosina" zasnovana na jednostavnoj ideji da se civiliziranost u smjeru Istoka smanjuje, dok je uspon na kosini moguć "postupnim pozapadnjivanjem" (ibid.:5).

Melegh povezuje "kosinu" s klasičnim radom u kojem filozof i sociolog Karl Mannheim (2007) opisuje svojstva "liberalno-humanitarne utopije", koja u Meleghovoj reinterpetaciji "gotovo savršeno opisuje prevladavajući diskurs o Istočnoj i Srednjoj Europi", uključujući i proces pristupanja EU. Prema Meleghovu tumačenju, takva utopija podrazumijeva neprestanu tranziciju "prema idealnom društvenom obliku, koji se odgađa unedogled ili se smješta izvan dometa 'lokalaca'" (Melegh 2006:20). Ona sadrži zamisao o usavršavanju i civilizaciji koji omogućuju uspon na "kosini", a usredotočuje se na vaganja, mjerenja i srodne "linearne zamisli o razlici i promjeni" (ibid.). Riječ je,

ističe Melegh, o izrazito normativnom načinu razmišljanja koji je sklon širenju, odnosno, uklapanju "novih predmeta u svoju diskurzivnu mašineriju" (ibid.).

Kad je riječ o zemljama nastalima na prostoru bivše Jugoslavije, "civilizacijskoj kosini" je nalik zamisao o "reprodukciji orijentalizma" Milice Bakić-Hayden, koja tumači kako se orijentalistički pogled Zapada, koji u Istok (Balkan, Orijent itd.) upisuje razne vidove podređenosti, poput "primitivizma", "zaostalosti" ili "neciviliziranosti", može usvajati i reproducirati. Taj mehanizam objašnjava kako se u zemljama poput Hrvatske, koje su i same izvrnute orijentalističkom pogledu, isti, esencijalizirani "obrasci reprezentacije" mogu "prosljeđivati" i ponovno upisivati u susjedne, "istočnije" i "balkanske" zemlje. Kako piše Bakić-Hayden,

Stupnjevanja "Orijenata", koja zovem "reprodukcijom orijentalizma", uzorak je za ponovnu primjenu izvorne dihotomije na kojoj se orijentalizam zasniva. Prema tome uzorku Azija je više "istok" ili "drugi" od istočne Europe; u samoj se istočnoj Europi to stupnjevanje reproducira s Balkanom, koji se spoznaje kao "najistočniji"; na samom Balkanu postoje slično konstruirane hijerarhije (Bakić-Hayden 2001).

Autorica ističe da su u bivšoj Jugoslaviji područja koja su nekoć bila pod vlašću Habsburške Monarhije sebe doživljavala europskijima od onih koja su dugo bila "pod vlašću orijentalnog Otomanskoga Carstva", dok su "pravoslavni (...) narodi pak sebe doživljavali više Europljanima od europskih muslimana, (...) koji su pak sebe razlikovali od pravih orijentalaca, neeuropljana" (ibid.). Autorica napominje kako je na sjeveru i zapadu Jugoslavije postojao jak osjećaj da postoji "'balkanski teret', koji usporava, a možda čak i priječi, nebalkanske dijelove zemlje da budu ono što 'uistinu jesu' – Europljani" (ibid.).

Busch i Krzyżanowski u svojem radu kao da povezuju ideju "reprodukcije orijentalizma" s tumačenjem procesa proširenja Unije. Autori se, naime, slažu da EU ostatku Europe pristupa "selektivnim uključivanjem", kojim se, među ostalim, određuje "tko je više ili manje europski ili tko doista zaslužuje (...) postati 'dijelom Europe'" (2007:116). U analizi intervjua s članovima tzv. Europske konvencije, u kojoj su u izradi nacrtu Ustava EU uz zemlje članice sudjelovali i predstavnici pristupnih zemalja i zemalja kandidatkinja, autori predviđaju kako će "nove države članice nastaviti daljnje reproduciranje isključivih viđenja Europe" (ibid.:117) kakve su prije zastupale *središnje* zemlje EU. Busch i Krzyżanowski zaključuju da se u "prethodno isključenim", novim članicama EU takva zamisao o Europi "često podudara s njihovim tradicionalnim shvaćanjem da su 'zadnja predstraža Europe' i da 'ne-Europa' počinje s druge strane njihovih istočnih granica" (ibid.:118).

Srednja Europa kao projekt povratka Europi

Ovisno o razdoblju i političkim okolnostima, "Srednja Europa" je obuhvaćala različita područja pa, primjera radi, orijentalist Paul de Lagarde zagovara Srednju Europu na području "od Baltika do Jadrana" (prema Čipek 1997:162), a nakon raspada Turskog Carstva sve "do Male Azije i obala Crnog Mora" (ibid.). Ipak, pojam se često veže uz zemlje bivše Habsburške Monarhije, a u tom užem razgraničenju o toj je regiji pisao i češki pisac Milan Kundera.²

Kunderina Srednja Europa osamdesetih godina prošloga stoljeća politički pripada Istoku, ali u kulturnom je smislu ona bitno zapadna; smještena je između Rusije, koja gradi vlastito, uniformno i centralističko carstvo i Zapada, koji više ne mari za onu kulturu koja je Europljanima nekoć bila "izraz najviših vrijednosti" (Kundera 1985:300). Kako je, smatra Kundera, upravo Habsburška Monarhija imala "veliku šansu da od Srednje Europe napravi snažnu, jedinstvenu državu" (ibid.:294), ne čudi što se njegov popis srednjoeuropskih naroda preklapa sa sastavnim dijelovima toga Carstva: osim Židova, tu su Poljaci, Mađari, Česi, Slovaci, Hrvati, Slovenci i Rumunji.

U terminima koje, otprilike, desetljeće poslije upotrebljava Bakić-Hayden, Kunderina bi diskurzivna strategija odvajanja Srednje Europe od Istoka možda bila opisana kao reprodukcija orijentalizma, dok Kuus tvrdi da su takva izdvajanja utemeljena na "moralnoj superiornosti civilizirane Srednje Europe nad manje civiliziranom Rusijom" (Kuus 2004:480).³ Melegh, pak, ističe kako je, tijekom nekoliko desetljeća nakon Drugoga svjetskog rata i na Istoku i na Zapadu Europe prevladavao diskurs rivalstva dvaju suprotstavljenih sustava i ideologija, u kojemu su neki od ključnih termina bili "napredak", "modernizacija" i "industrijalizacija". Jedan od važnih elemenata koji je nagovijestio promjenu diskursa o Istočnoj i Srednjoj Europi bilo je ponovno uvođenje ideje o Srednjoj Europi u rasprave o politici, povijesti i kulturi, koje su poticali članci poput Kunderinog (Melegh 2006). Srednja Europa je, zaključuje Melegh, nakon Drugoga svjetskog rata nestala da bi se potkraj 1970-ih i na početku 1980-ih ponovno pojavila, ovaj put u podređenu položaju "povratnice" na Zapad koja nema jasno određene istočne granice.

² Kunderin esej "Tragedija Srednje Europe" objavljen je 1985. u časopisu *Gordogan* u Zagrebu. Dva temata o Srednjoj Europi u *Gordoganu* (1985. i 1987.) bila su poprištem opsežne rasprave u kojoj se, među ostalim, dovodila u pitanje smislenost zagovaranja takve regije, ali su se javljali i nježni, nostalgični tonovi u odnosu na razdoblje austro-ugarske vladavine.

³ Zanimljivo je da se kasnije Kundera ogradio od vlastitog eseja, zauzevši stav kako je bila riječ o radu napisanom "po mjeri" Zapada (v. Neumann 1999:150).

Možda su baš nejasno definirane granice pridonijele tomu da 1990-ih Srednja Europa u istupima hrvatskih predstavnika političkih i društvenih elita, koje u ocrtavanju, *mapiranju* ideje o "povratku Europi" u Sloveniji i Hrvatskoj analizira Lindstrom (2003), ostane prisutna kao dvostruki označitelj "povratka Zapadu" i "bijega s Balkana". Potonje je značenje, čini se, bilo važnije: više autora (Lindstrom 2003, Rihtman-Auguštin 1999) opisuje kako su se u prošlom desetljeću u Hrvatskoj Balkana podjednako *grozili* politički vođe na vlasti i u opoziciji, pa dok je stranka na vlasti prijetila "narodu i oporbi crnom rupom *Balkana*" (Rihtman-Auguštin 1999:35), oporba je dokazivala "kako se upravo vlast ponaša *balkanski* i vodi nas u tu istu crnu rupu" (ibid.).

Politički kontekst pregovora

Hrvatska je status zemlje kandidatkinje za članstvo dobila u lipnju 2004., a pristupni pregovori između Hrvatske i država članica Europske unije su počeli u listopadu 2005. godine. Do kraja 2007., kada sam počela voditi intervju s hrvatskim pregovaračima s EU, u pregovorima je otvoreno 16 od 35 poglavlja, dok su samo dva poglavlja ostala (privremeno) zatvorena još iz prethodne godine. Tijekom 2007., dakle, niti jedno novo poglavlje nije zatvoreno, a nisu potvrđena niti mjerila za otvaranje ili zatvaranje pojedinih poglavlja koja je hrvatska strana smatrala ispunjenima. Lošu su "pregovaračku statistiku" novinari ubrzo protumačili kao zastoj u pregovorima kojemu je kao glavni razlog navođeno nezadovoljstvo dviju članica EU – Italije i, još više, Slovenije – primjenom Zaštićenog ekološko-ribolovnog pojasa (tzv. ZERP-a), koji, među ostalim, stranim brodicama ograničava i regulira izlov ribe. Njegova je primjena za države članice EU trebala početi 1. siječnja 2008.

Politička je pozadina zastoja prestala biti tajnom nakon što je i povjerenik Europske komisije za proširenje Olli Rehn u ožujku 2008. izjavio da će hrvatsko pristupanje EU biti značajno odgođeno ne riješi li se prvo pitanje ZERP-a. Ubrzo nakon toga Sabor je izglasao da se ZERP do daljnjega neće primjenjivati na članice EU, nakon čega je predsjednik Europske komisije José Manuel Barroso hrvatskom premijeru Ivi Sanaderu obećao kako će Komisija izraditi hodogram prema kojem bi pregovori završili u jesen 2009.⁴

⁴ Pregovori nisu završeni u tom roku. Potkraj 2008. Slovenija je počela blokirati pregovore o nizu poglavlja. Slovenski su dužnosnici tvrdili da hrvatska strana u nizu pregovaračkih dokumenata preudicira neriješena granična pitanja. Većina spornih poglavlja – njih 11 – odblokirana je početkom listopada 2009. Nekoliko drugih zemalja, poput Velike Britanije i Nizozemske, u veljači 2009. je blokiralo i pregovore o pravosuđu zbog negativnog izvješća glavnog haaškog tužitelja o suradnji Vlade RH u suđenju generalu Anti Gotovini, pri čemu je sporno bilo hrvatsko izručenje tzv. topničkih dnevnika.

Većinu sam intervjua s pregovaračima vodila kada su se u medijima počeli objavljivati članci o tome kako su pregovori s EU zamrznuti.

Članove Pregovaračke skupine za vođenje pregovora o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji je u travnju 2005. godine imenovala Vlada RH, a tada su i definirane njihove dužnosti. U Pregovaračkoj skupini je 13 pregovarača, koje predvodi tzv. glavni pregovarač. Pregovori su podijeljeni u poglavlja, poput "prometne politike" ili "energetike", a svaki je pregovarač, u pravilu, zadužen za više od jednog poglavlja pa, u skladu s time, predvodi i više od jedne "radne skupine", koje su zamišljene kao stručna pomoć u pregovorima. Pojedine skupine imaju nekoliko desetaka članova, dok ona zadužena za poglavlje o poljoprivredi i ruralnom razvitku, prema popisu objavljenom na službenim stranicama nadležnog ministarstva, ima čak 395 članova.

Premda se o pregovaračkim stajalištima formalno pregovara na sjednicama tzv. međuvladine konferencije na kojima sjede predstavnici EU i države kandidatkinje, glavnina se pregovaračkog posla odvija u tehničkim konzultacijama i sastancima između predstavnika Europske komisije i pregovaračkih timova zaduženih za pojedina poglavlja, a tu je ključna uloga pregovarača. Službeni popis njihovih dužnosti s internetskih stranica Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija djeluje pomalo suhoparno i tehnički, ali je precizan: pregovarači su "zaduženi za koordinaciju pojedinih skupina poglavlja pregovora", oni "pružaju stručnu potporu glavnomu pregovaraču u pregovorima", sudjeluju u pregovorima, "usklađuju rad radnih skupina za pripremu pregovora po pojedinim poglavljima pregovora", oni "suraduju s europskim koordinatorima tijela državne uprave", te su "odgovorni za izradu prijedloga pregovaračkih stajališta i odgovarajućih izvješća". Jedna od njihovih zadaća je da tijekom pregovora predvide hoće li u pojedinim područjima, poput gospodarstva ili poljoprivrede, primjena tzv. pravne stečevine EU na dan pristupanja izazvati poteškoće i da zatim, u skladu s time, upozore Vladu da u tom području traži odgodu primjene ili, u iznimnim slučajevima, i trajno izuzeće od primjene pravne stečevine. Pregovarači su elitna skupina stručnjaka, među kojima ima državnih dužnosnika, poput državnih tajnika u ministarstvima, ali i sveučilišnih profesora.

Polustrukturirani intervjui kao metoda istraživanja

Upute za polustrukturirane intervjue sam prikupila iz više izvora (Denzin i Lincoln 2000, Kvale 1996, McCracken 1988), koji u opisu tehnika intervjuiranja rabe različitu terminologiju, a slično se opisana metoda u literaturi katkad naziva i nestandardizirani i tzv. dugi intervjui. Izdvojila bih pisanje Kvalea, koji u dugotrajnoj raspravi o odnosu istraživača i sugovornika zastupa tezu da je intervjui razgovor čiji se sadržaj oblikuje interakcijom. Odnosno,

sama pitanja, kako god bila sročena i kakvim god tonom izgovorena kao i kontekst u kojem se postavljaju, utječu na povratnu informaciju, pa istraživaču svejedno izmiče mogućnost nepristranog ili nenametljivog ispitivanja. Kvale smatra suvišnom raspravu o tome smiju li se u kvalitativnim intervjuima upotrebljavati tzv. usmjeravajuća pitanja, pitanja za koja se smatra da svojim formulacijama mogu sugovornika navesti na to da odgovor oblikuje onako kako je to "nametnuo" istraživač. Istraživač nije i ne može biti nepristran promatrač objektivne društvene stvarnosti, a ključno pitanje, poručuje Kvale, "nije moraju li ili ne moraju voditi, nego kamo moraju voditi pitanja u intervjuu, i hoće li voditi u važnim smjerovima, proizvodeći novo, pouzdano i zanimljivo znanje" (1996:159).

U intervjuima sam slijedila nekoliko proceduralnih uputa. Svakog sam sugovornika kratko upoznala s temom istraživanja, a onima koje je zanimalo više od toga pojasnila sam svoju teorijsku perspektivu. Na razgovore sam dolazila s pisanim upitnikom, koji sam, gotovo nakon svakog razgovora, preinačavala i dopunjavala. Zbog prirode posla kojim se bave i zato što o problemima koji se pojavljuju u pregovorima, uglavnom, ne govore javno, svojim sam sugovornicima zajamčila anonimnost. Od prosinca 2007. do veljače 2008., napravila sam šest polustrukturiranih intervjuja. Gotovo svi intervjui su vođeni u radnim prostorijama i uredima u kojima pregovarači i inače rade, a prosječno su trajali oko dva sata.

Per Austriam ad astra: O percepciji Europske unije i Srednje Europe

U ovome sam se radu usredotočila na sljedeće teme iz opsežnih razgovora s hrvatskim pregovaračima s Europskom unijom: kako moji sugovornici (1) tumače svrhu hrvatskog pristupanja EU i promjene koje približavanje EU donosi Hrvatskoj, (2) u koji krug europskih zemalja smještaju Hrvatsku, pri čemu se razgovor, uglavnom, vodio o regionalnoj pripadnosti te (3) kako zamišljaju ulogu Hrvatske u regiji koju čine zemlje nastale na prostoru bivše Jugoslavije (bez Slovenije, koja je već članica EU).

Na više pitanja koja su propitkivala predodžbe o EU, moji su sugovornici davali racionalne i pragmatične odgovore. Isticali su da bi hrvatskoj javnosti trebalo prenijeti poruku kako EU "nije čarobni štapić" i da se samim činom ulaska "ništa dramatično neće promijeniti" (sugovornica "A"). Naglašavali su kako zemlje članice, ali i Hrvatska, u procesu integracije slijede vlastite interese (sugovornici "E" i "C"), da je odnos prema EU pragmatične, a ne romantične naravi (sugovornica "E") te da na Uniju ne treba gledati kao na organizaciju koja "funkcionira besprijekorno" (sugovornica "E"). Sugovornica "D" je navela kako je u svom poslu nadrasla osjećaj impresioniranosti Unijom i da bi željela da građani Hrvatske EU dožive kao zajednicu "ljudi od

krvi i mesa" koji imaju svoje slabosti i mane, i s kojima mogu biti ravnopravni. Nekoliko sugovornika ("A" i "C") je istaknulo da o samoj državi ovisi kako će se postaviti u odnosu prema EU, dok je sugovornik "F", pak, iznio čest argument za pristupanje, prema kojem Hrvatska ionako ne može ostati izolirana, pa joj je zato "bolje sudjelovati u donošenju tih odluka nego biti izvan toga pa ih onda izvršavati". Iz takvih se odgovora činilo da diskurs pregovarača nije obilježen idealiziranim predodžbama o Europi, te da teorijski koncepti koji pokušavaju opisati nerazmjernu moć između europskoga Istoka i Zapada, poput "gradacije *europskosti*" ili "civilizacijske kosine", neće biti korisni u interpretaciji. Ipak, u odgovorima na neka druga pitanja, a posebice u raspravama o regionalnoj pripadnosti Hrvatske, dolazilo je do bitne promjene diskursa.

Primjer je odsječak intervjua s pregovaračem "C", koji EU predstavlja kao zajednicu koja je, među ostalim, utemeljena na zajedničkom gospodarskom interesu članica da prežive na surovom globalnom tržištu. Slično bi i Hrvatska, kao zajednica "od pet milijuna ljudi", u Uniji trebala, posve pragmatično, "iskoristiti" i "ojačati" svoje prednosti. U kasnijem dijelu razgovora, u kojem tumači svojstva različitih regionalnih identiteta, isti sugovornik, pak, napušta racionalnu argumentaciju i uspostavlja opreku između "onog balkanskog" i "srednjoeuropskih organiziranih država". Tu je, najednom, riječ o esencijaliziranim regionalnim razlikama kojima se pripisuje određeni položaj na "civilizacijskoj kosini", pa su, tako, srednjoeuropske zemlje poput Austrije smještene više od Hrvatske, koja se, pak, treba što više udaljiti od Balkana.

C: Tako da mi smo stvarno tu na prijelazu i koliko ćemo se uspjeti odmaknuti od tog balkanskog ovisi o tome koliko ćemo uspjeti primijeniti ovaj način na koji funkcioniraju srednjoeuropske organizirane države. Tu su nam puno pomogli Austrijanci i Mađari kad su nas porobili prije jedno par stotina godina, tako da... To ipak je ostavilo duboki trag i naročito u percepciji kulture itd.

X: Percepciji kulture?

C: Kod naših ljudi, ne?

X: Aha. Kako naši ljudi percipiraju kulturu?

C: Kulturu, značaj kulture, bez obzira šta je vjerojatno materijalno siromaštvo, koje je ipak dugo trajalo, ovdje ostavilo dosta tragova. Ali, naši ljudi imaju sklonost tome, žele konzumirati kulturu, čak i onu (...) tradicionalnu austrougarsku, ne? Veliki je broj ljudi koji to žele, ne?

X: Šta konkretno time...

C: Dakle, kazalište, takve fine stvari, ne?

Pozitivno obilježeno kulturno "porobljavanje" u razdoblju Habsburške Monarhije podsjeća na metaforu o "samokolonizirajućim kulturama", koje su, kako piše Kjosev, na europskoj periferiji u 19. stoljeću nastajale sa sviješću

da "Drugi, dakle, susjedi, Europa, civilizirani svijet itd. posjeduju ono što nama nedostaje", što objašnjava zašto su strane modele prihvaćale "s ljubavlju, gorljivošću i čežnjom" (Kiossev 1999). Kultura i "fine stvari" kojima su Hrvate podučile kulturno "nadmoćne" nacije pritom odgovaraju zamisli o "kolonizaciji svijesti", koja služi pretvaranju (lokalnih, regionalnih ili nacionalnih) razlika u vrijednosti (Melegh 2006). Citiranu izjavu moguće je, u kontekstu pristupanja EU, tumačiti i s mnogo jačim naglaskom na uzvratnom refleksu, pa se, tako, u susretu s diskursom koji vrednuje i snagu "povijesnih veza sa Zapadom" (usp. Kuus 2004), podsjećanje na imperijalno razdoblje može strateški *iskoristiti* kao sretna povijesna okolnost.

Odgovori na pitanje o svrsi pristupanja Hrvatske EU dijelom su se odnosili na promjene u usko specijaliziranim područjima kojima se pregovarači bave, što nije bio predmet ovoga rada, ali su pregovarači ponudili i vlastita tumačenja, u kojima su niz promjena i pomaka koje Hrvatska čini na putu prema EU pokušali svesti pod "zajednički nazivnik", opisati ih jednom riječju ili sintagmom. Moji su sugovornici spominjali "stabilnost" u nesigurnoj regiji, "više novca" u kontekstu korištenja fondova EU, pojačanu mobilnost građana, "sigurnost" i "veću pravnu sigurnost", jačanje "kvalitetnog upravljanja državom", pojednostavljivanje birokratskih procedura i "bolje uvjete poslovanja", a sugovornik "C" je napomenuo da postizanje ciljeva EU "zahtijeva modernizaciju svih sektora". Javljale su se i manje jasne predodžbe i apstraktne kategorije, kao što je osjećaj pripadnosti "zajedničkim načelima civilizacije" ili "nekakve demokracije" (sugovornik "B"). Približavanje Uniji i postupno ispunjavanje njezinih kriterija, kazala je sugovornica "D", Hrvatskoj donosi društveni napredak koji se ogleda u različitim područjima ("na tim promjenama se radilo iz dana u dan, iz mjeseca u mjesec, iz godine u godinu..."), pri čemu je istaknula i veću "medijsku otvorenost" i "transparentnu kritiku". Tako su promjene koje u državi potiče pristupanje EU prikazivane kao tranzicija prema naprednijem društvenom obliku, pri čemu se isticala važnost "sustizanja i postupnog uspinjanja" (Melegh 2006:116).

Citirani su odgovori također u skladu s analizom intervjua koje su radili Busch i Krzyżanowski: upitani što je to Europa, sugovornici iz zemalja pristupnica su tragali za apstraktnim "duhom Europe", u "definiranju njezina identiteta i istovjetnosti" (2007:118). No, njihove su se identitetske predodžbe, upozoravaju autori, ujedno pokazivale izrazito isključivima jer im je posljedica bila "označavanje granica Europe i traganje za ne-europskim 'drugim'" (ibid.). U razgovorima s hrvatskim pregovaračima, pozitivna poistovjećivanja s EU i Europom bila su češća od naglašavanja nacionalnih, regionalnih i ostalih razlika. Tako, primjerice, za pregovarača "F" EU predstavlja vrijednosti kao što su "otvorenost" i "kozmpolitizam". U tome kontekstu sugovornik izražava nadu da će njegovo dijete, kao građanin EU, živjeti u drukčijem okruženju.

F: U tom smislu da je [mom djetetu, nap.a.]... Ono što još uvijek nije globalno prisutno u Hrvatskoj... Da je [mom djetetu, nap.a.] tako svejedno i da (...) bude jednako da li putuje ili je, ne znam, u Dubrovniku ili Londonu ili Beču i da to shvaća kao svijet u kojem živi. Dakle, da je (...) zavičaj je Zagreb, ali onaj prostor u kome se kreće ta neka Europa. I to je ono što ja mislim kamo promjene vode. Dakle, nekoj otvorenosti i prihvaćanju različitosti, ali i jedinstvenim (...) vrijednostima i pokazateljima, ne?

Iz ove, naglašeno kozmopolitske perspektive, EU je prostor u kojem su nacionalne granice propusne pa tako "zavičaj" postaje Zagreb, dok je željeni "prostor kretanja" cijela Europa. Ipak, gradovi s kojima sugovornik želi izjednačiti Dubrovnik nisu Budimpešta ili Sofija, nego London i Beč, iz čega se može nazrijeti kako se "civilizacijska kosina" spušta od *središta* prema *periferiji*. U odgovoru se još jednom naglašava da promjene koje donosi EU vode usponu na "kosini" i to u smjeru doseganja ideala svojstvenih "liberalno-humanitarnoj utopiji", kao što su otvorenost, prihvaćanje različitosti ili uvođenje jedinstvenih vrijednosti i pokazatelja.

Važan su dio razgovora bili odgovori na pitanja kojem krugu europskih zemalja pripada Hrvatska. Premda je pitanje namjerno bilo formulirano tako da sugovorniku ostavi otvorenu mogućnost interpretacije na kakav se "krug" misli – politički, regionalni, povijesni ili možda interesni – većina je pregovarača, bez dodatnih pojašnjenja, protumačila da se pitanje odnosi na regionalnu pripadnost, a u odgovorima su se uglavnom spominjali Balkan, Mediteran i Srednja Europa.

Pregovarači su Hrvatsku najčešće svrstavali u Srednju Europu, koju, čini se, doživljavaju kao "najeuropskiji" identitet na putu ka Europskoj uniji. To se, barem, može zaključiti iz odgovora sugovornice "D", koja smatra da Hrvatska ima potencijala za regionalnu povezanost sa svima trima spomenutim regijama. Pregovaračica pritom ističe kako i Unija teži regionalnom povezivanju pa kao pozitivan primjer navodi suradnju Istre i Dalmacije sa zemljama poput Italije, Slovenije, Grčke ili Albanije. No, u odgovoru u kojem objašnjava simboličku važnost pristupanja EU, ističe samo Srednju Europu, i to kao regiju koja je dio "zapadne kulture i civilizacije".

D: Mi uvijek nastojimo istaknuti da smo dio Srednje Europe, da smo dio te jedne zapadne kulture i civilizacije, da smo važni i bitni, što jesmo i to će biti onaj šlag na torti, rekla bih. Tako da da, odgovor je, definitivno, da. Zaslužujemo biti u Uniji jer smo mi već takvi, a bit ćemo za koju godinu i još bolji, a to je definitivno (...) zasluga za narod, ne? Ono... Formalno prepoznavanje Hrvatske kao zemlje kakvu mi već prepoznajemo da jest, a na toj simbolično-kulturnoj, kulturološkoj razini definitivno taj datum će biti ... Ono.

Kuus smatra da diskurs koji podupire proširenje EU, među ostalim, vrednuje "bliskost ili sličnost s idealiziranom Europom" (2004:484) i gradira eu-

ropkost, što zemlje koje žele pristupiti EU potiče da se svrstaju na "pravu stranu", odnosno, da dokažu jesu li "pravi" Europljani. Iz ovoga se odgovora nazire i otisak takvog diskursa na europskim "rubovima moći". Moja sugovornica članstvo u Uniji povezuje s pripadnošću zapadnoj kulturi i civilizaciji. Članstvo je pitanje "zasluživanja" i "formalnog prepoznavanja", što znači da je shvaćeno i kao svojevrsna isprava ili atest. Napokon, pripadnost zapadnoj kulturi i civilizaciji je povezana s doživljajem vlastitog (kulturnog i nacionalnog) identiteta kao "važnog" i "bitnog", što ponovno podsjeća na sumnje koje se javljaju u kultura s europske periferije: "da su se pojavile prekasno i da je njihov život spremište nedostataka civilizacije" (Kiossev 1999).

U više je navrata identitetska pripadnost Srednjoj Europi evocirala imperijalne veze Hrvatske s Habsburškom Monarhijom. "Pa, zemlje krune Svetog Stjepana se vraćaju u krilo", zaključuje sugovornik "F" tonom, kojim, čini se, želi ironizirati "povratak" Habsburške Monarhije u suvremenom političkom kontekstu dok objašnjava zašto Hrvatsku vidi uz bok država kao što su Austrija i Mađarska. I sugovornik "B" se prisjeća "naše zajedničke povijesti" s Austro-Ugarskom Monarhijom i Italijom, od koje je, kaže, važnije da Hrvatska što prije primijeni ono što EU od nje traži. Ipak, nastavlja:

B: Znači, vjerojatno neki katastar koji mi koristimo još, koji je bio odličan, od Marije Terezije, pa nas kvalificira da imamo nešto, ne znam, možda bolje nekakve knjige sređene, nego što ima, možda, Srbija ili Bosna ili, ne znam, što je imala, možda, Grčka. Ne znam koliko će to doprinijeti. Ali definitivno mi jesmo u tom nekakvom južnoeuropskom okruženju i nema tu nepoznanica, tu smo.

Ovo je jedan od rijetkih odgovora u kojem je Hrvatska smještena u "južnoeuropsko" okruženje, u kojem je njezino habsburško nasljeđe, ipak, čini različitom u odnosu na istaknute zemlje Balkana.

Na pitanje kojem krugu zemalja pripada, pregovaračica "E" odgovara kako je Hrvatska u području kojim se ona bavi najbližija Sloveniji, Poljskoj i Litvi. No, čim se "krug zemalja" označi kao regionalna bliskost, sugovornica odrješito odgovara: "Austrija, Slovenija, Hrvatska". U daljnjem obrazloženju zašto ističe baš te zemlje, sugovornica odgovara kako su rješenja "koja mi imamo zapravo ista kao i slovenska i austrijska" te da ne zna što u područjima kojima se bavi Hrvatska ima zajedničko s Bosnom. Štoviše, za jedno od tih područja kaže kako je Bosna "300 godina iza nas".

Ako su pregovarači u intervjuima srednjoeuropske države spominjali u kontekstu kruga zemalja kojima se Hrvatska želi pridružiti, države nastale na prostoru bivše Jugoslavije u razgovorima su se rijetko spominjale. Ili, kao u dva prethodno citirana primjera, u usporedbama u kojima je Hrvatska naprednija, što podsjeća na tezu Buscha i Krzyżanowskog (2007) kako se reproduciranje "isključivih viđenja Europe" podudara s nacionalnim mitovima novih država-članica, prema kojima "ne-Europa" počinje s istočne strane

granice. O takvu nacionalnom mitu, koji se pojavljivao u intervjuima s pregovaračima, piše i Bakić-Hayden (2001): da su područja kojima su nekad vladali Habsburzi, jednostavno, europskija od drugih dijelova bivše Jugoslavije. Jedan od najjasnijih primjera za to je odgovor sugovornice "A", koja isprva objašnjava da je Hrvatska, neovisno o pregovorima s EU, pripadala "krugu srednjoeuropskih zemalja" i stoga se ne može uspoređivati s državama nastalim raspadom Jugoslavije, ali niti s Rumunjskom i Bugarskom.⁵ Moja sugovornica iskazuje nadu da će članstvom u EU Hrvatska vratiti zaslužen mjesto na "kosini" koje je, čini se, izgubila još "raspadom Austro-Ugarske".

A: Mi nikakve koristi nemamo od toga da se sad tu napravi neka usporedba sa Bosnom, sa Srbijom, sa Crnom Gorom, sa Albanijom, sa Bugarskom i Rumunjskom i da onda je u devet od deset analitičkih slika Hrvatska na prvom mjestu. To mi je jasno bilo i prije nego što je netko započeo takvu analizu. Ali svojom ekonomskom strukturom i poviješću, ekonomskom pozicijom još u vrijeme Jugoslavije, Hrvatska je tu negdje, tako, sa zemljama Srednje Europe i tako da će to članstvo u Europskoj uniji na neki način valjda zatvoriti to poglavlje koje je još početo raspadom Austro-Ugarske.

U razgovorima se, međutim, nisu naglašavale samo razlike u odnosu na druge zemlje nastale na prostoru bivše Jugoslavije. Na izravna pitanja o tome kakva bi trebala biti uloga Hrvatske u toj regiji (iz koje je Slovenija izuzeta), moji su sugovornici odgovarali da je riječ o važnom ekonomskom tržištu, jer, kako je pojasnio jedan pregovarač, Hrvatska ima veće izgleda za uspjeh u susjednoj BiH nego u Švicarskoj. Neki Hrvatsku zamišljaju kao "lidera regije" i moguću "prijenosnicu znanja" u regiji, ali i u udaljenijim (sjevero)istočnim državama, poput Ukrajine ili Bjelorusije ("D"). Sugovornica "A" zaključuje da Hrvatska susjednim državama mora pomoći i prenijeti im vlastita iskustva na putu prema EU, "kao što su nama druge države prenosile svoja iskustva", a sugovornik "B" izražava sličnu ideju kada govori o preuzimanju uloge "dobrog učitelja".

B: Ja vjerujem da ćemo i biti, recimo, neki dobar učitelj ovima koji govore manje-više isto razumljive jezike kao što govorimo i mi. I tu će vjerojatno nas koristiti, kao što smo i mi dijelom koristili i Slovence, iako možda manje, ali sigurno ćemo mi i u Bosni i u Srbiji biti vrlo rado dočekani kao (...) članovi Europske unije koji im mogu pomoći u njihovom procesu, ne? Tako da bismo tu mogli imati dobru ulogu.

⁵ Smatram da bi, da se razgovori vode danas, više od pet godina nakon tzv. istočnog proširenja i gotovo tri godine od pristupanja Bugarske i Rumunjske, u njima bilo i mnogo više referenci na razlike između "starih" i "novih" članica Unije.

Bilo je i onih koji su zamisao o liderstvu doveli u pitanje, ali tako što su isticali uvjerenje da je politički utjecaj posljedica ekonomske snage (sugovornica "E").

Iz navedenih se odgovora čini kako preuzimanje diskursa EU ne znači samo reproduciranje "isključivih viđenja" Europe nego i povlaštenog položaja "ovlaštenog tumača" politike uvjetovanosti Unije u regiji. A to je uloga u kojoj neki moji sugovornici sada vide Sloveniju, kao jedinu članicu Europske unije među državama nastalima na prostoru bivše Jugoslavije. Sličan "prosvjetiteljski" poriv Melegh (2006) je zabilježio u susjednoj Mađarskoj, u kojoj su, primjerice, političari uoči pristupanja EU govorili o važnosti prosljeđivanja zapadnjačkih vrijednosti na istok i jugoistok kontinenta.

U razgovorima su se, osim Srednje Europe, spominjale i druge regije. Tako je za sugovornika "F" Mediteran moguća poveznica sa zemljama poput Španjolske ili Francuske (s kojima "nije loše biti [...] po nekim interesima"), a, dugoročno, i s državama poput Crne Gore i Albanije. Ipak, usmjerenost na Srednju Europu je, po njegovu sudu, logična jer će se tu mnogo toga odvijati, "od trgovine pa nadalje". Pregovarač "C" je, pak, kazao da Hrvatska ima elemente pripadnosti svim trima regijama, kojima pridaje jasno određenu simboličku vrijednost. Govoreći o Mediteranu, ističe da Hrvati gaje mediteranski životni stil, koji povezuje s onim dijelom dana koji "ipak treba biti ostavljen za neka osobna zadovoljstva, ljenčarenje ili zabavu ili za dio koji nije posao, ne?" Istodobno, balkanski je dio identiteta negativan, od njega se valja odmaknuti. On je nazadan i funkcionira "na časnoj riječi i nepisanim pravilima", koja stvaraju "određene", "nametnute" skupine. Napokon, srednjoeuropski je identitet pozitivan, ali ozbiljan i svojstven "organiziranim državama".

Zaključak

Polazište ovoga rada bio je dojam da u procesu pristupanja EU u Hrvatskoj teme koje propituju nacionalne i regionalne identitete i koje kulturu tumače kao "pitanje moći" ostaju izvan okvira javne rasprave. Ovom sam radu pristupila iz perspektive iskazane u nizu radova koji su posljednjih godina proces tzv. istočnog proširenja EU promatrali kroz prizmu odnosa moći između *središta* i *periferije* kontinenta. Iz te perspektive, diskurs koji podupire "proširenje" EU vrednuje države koje joj žele pristupiti prema "bliskosti ili sličnosti s idealiziranom Europom" (Kuus 2004:484), pri čemu se državama "postupno pozapadnjivanje" (Melegh 2006:5) nudi kao mogućnost uspinjanja na zamišljenoj "civilizacijskoj kosini", koja se spušta od zapada prema istoku Europe. Stoga sam se u analizi razgovora s hrvatskim pregovaračima s EU usredotočila na otisak takvog diskursa na europskim "rubovima moći".

U nizu tzv. polustrukturiranih intervjua pokazalo se da su analitički najplodniji bili odgovori u kojima su mi sugovornici govorili o tome kakvu kulturu smatraju vrijednom pokazivanja, odnosno, čija će povijest biti upamćena, što su pitanja uz pomoć kojih Shore (2000) označava moguće obrise "kritičke antropologije europske integracije". U analizi sam zamijetila kako se racionalan i pragmatičan diskurs pregovarača o Europskoj uniji mijenjao kad su svoje stavove – primjerice, o regionalnoj pripadnosti Hrvatske – željeli obrazložiti pozivanjem na povijesne i kulturne razlike.

Moji su sugovornici kao najpoželjniju isticali identitetsku pripadnost Srednjoj Europi, regiji čije su granice, za razliku od onih Europske unije, propusne. Činjenica jest da su članice EU danas gotovo sve države koje je osamdesetih godina prošloga stoljeća Kundera (1985) diskurzivno izdvojio iz tzv. Istočnog bloka kao dio Srednje Europe, ali predodžbe pregovarača o srednjoeuropskom identitetu ipak nije moguće objasniti isključivo političkim pragmatizmom. Nakon što sam analizirala intervjue, jednu sam svoju sugovornicu upitala je li, s obzirom na ujednačenost odgovora, pregovaračima netko (iz vlasti) sugerirao da Hrvatsku, u regionalnom smislu, predstavljaju kao dio Srednje Europe i dobila niječan odgovor, ali i objašnjenje: "Sigurna sam da će vam, na primjer, pravnici među nama kazati da je Hrvatska dio Srednje Europe jer smo još na faksu učili da naš pravni sustav pripada srednjoeuropskom krugu zemalja. Znači, nitko nam to nije sugerirao, to je nešto dublje od toga".

Srednja Europa je u analiziranim isječcima razgovora bila smještena visoko na "civilizacijskoj kosini", a pojavljivala se i kao predstavica "zapadne kulture i civilizacije". Razgovor o njoj je poticao i ponosna isticanja habsburškog nasljeđa, pri čemu je i katastar "od Marije Terezije" spomenut kao moguća prednost u procesu pristupanju EU. Ako je osamdesetih bila zamišljena kao put za "povratak Europi" zemalja Istočnog bloka, a devedesetih u Hrvatskoj isticana kao važan označitelj "bijega s Balkana", u ovom se radu Srednja Europa pojavljivala kao potvrda bliskosti i sličnosti s današnjim članicama EU, poput Austrije ili Mađarske.

U diskursu mojih sugovornika Srednja Europa je povremeno bila opreka onomu što se doživljava "balkanskim" u nacionalnom identitetu, što znači da je Balkan i dalje prisutan kao "instrument unutarnjega razlikovanja" (Rihtman Auguštin 1997). Kad je, pak, riječ o "reprodukciji orijentalizma", razgovori s pregovaračima pokazuju da se taj mehanizam i dalje koristi u odnosu na druge zemlje regije, ali znatno izmijenjena sadržaja. U analiziranim su razgovorima upisivanje klasičnih, orijentalističkih vidova podređenosti, poput "primitivizma" ili "zaostalosti", u Balkan nadjačale predodžbe o Hrvatskoj kao "dobrom učitelju" i "prenositeljici znanja", koja će svoja iskustva, u prosvjetiteljskoj maniri, prosljeđivati dalje, u smjeru Istoka, kojemu također treba pomoći da se uključi u proces "postupnog pozapad-

njivanja" i tako zauzme predviđeno – čini se ipak niže – mjesto na "civilizacijskoj kosini". Smatram da bi ovu promjenu valjalo tumačiti upravo kao preuzimanje diskursa koji prati proširenje EU, pri čemu se sadašnji, podređeni položaj zemlje kandidatkinje želi zamijeniti ulogom "ovlaštenog tumača" politike uvjetovanosti Unije u regiji, što je mjesto koje, prema odgovorima nekih mojih sugovornika, sada zauzima Slovenija. Tradicionalan mit o tome kako "ne-Europa" počinje s druge strane istočne granice (Busch i Krzyżanowski 2007) u mojim se intervjuima tako nadopunjavao, ali i zamjenjivao novijim diskursom, koji se temelji na idejama svojstvenim "liberalno-humanitarnoj utopiji" i mehanizmu uspona na "kosini".

NAVEDENA LITERATURA

- Bakić-Hayden, Milica. 2001. "Reprodukcija orijentalizma: Slučaj bivše Jugoslavije". *Libra Libera* 8 (dostupno na: <http://www.jedinstvo.hr/libra//index.php?object=milica-bakichayden-reprodukcija-orijentalizma-slucaj-bivse-jugoslavije>).
- Blokker, Paul. 2005. "Post-Communist Modernization: Transition Studies and Diversity in Europe". *European Journal of Social Theory* 8/4:503-525.
- Blokker, Paul. 2008. "Europe 'United in Diversity': From a Central European Identity to Post-Nationality?". *European Journal of Social Theory* 11/2:257-274.
- Böröcz, József. 2001. "Empire and Coloniality in the 'Eastern Enlargement' of the European Union". U *Empire's New Clothes: Unveiling EU Enlargement*. József Böröcz i Melinda Kovács, ur. Central Europe Review e-books, 4-50. (dostupno na: <http://www.rci.rutgers.edu/~eu/Empire.pdf>)
- Busch, Brigitta, i Michał Krzyżanowski. 2007. "Inside/outside the European Union: Enlargement, Migration Policy and the Search for Europe's Identity". U *Geopolitics of European Union Enlargement: The Fortress Empire*. Warwick Armstrong i James Anderson, ur. London-New York: Routledge, 107-124.
- Cipek, Tihomir. 1997. "Mitteleuropa: Prilog povijesti germanskih ideja Srednje Europe do 1919. godine". *Politička misao* 34/1:154-166.
- Daskalovski, Židas. 2000. "Go East! Racism and the EU". *Central Europe Review* 24/2: 1-13. (dostupno na: <http://www.cereview.org/00/24/daskalovski24.html>).
- Denzin, Norman K., i Yvonna S. Lincoln. 2000. *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kiossev, Alexander. 1999. "Notes on Self-colonising Cultures". U *Art and Culture in post-Communist Europe*. Bojana Pejic i David Elliott, ur. Stockholm: Moderna Museet, 114-118. (dostupno na: http://ica.cult.bg/images/razni/File/A_Kiossev_en.doc)
- Kundera, Milan. 1985. "Tragedija Srednje Europe". *Gordogan* 17-18:289-305.

- Kuus, Merje. 2004. "Europe's Eastern Expansion and the Reinscription of Otherness in East-Central Europe". *Progress in Human Geography* 28/4:472-489.
- Kvale, Steinar. 1996. *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lindstrom, Nicole. 2003. "Between Europe and the Balkans: Mapping Slovenia and Croatia's 'Return to Europe' in the 1990s". *Dialectical Anthropology* 27/3-4:313-329.
- Mannheim, Karl. 2007. *Ideologija i utopija*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk – Hrvatsko sociološko društvo.
- McCracken, Grant. 1988. *The Long Interview*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Melegh, Attila. 2006. *On the East-West Slope: Globalization, Nationalism, Racism and Discourses on Central and Eastern Europe*. Budimpešta-New York: Central European University Press.
- Neumann, Iver B. 1999. *Uses of the Other: "The East" in European Identity Formation*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Rihtman Auguštin, Dunja. 1997. "Zašto i otkad se grozimo Balkana?". *Erasmus* 19:27-36.
- Shore, Cris. 2000. *Building Europe: The Cultural Politics of European Integration*. London: Routledge.
- Zielonka, Jan. 2006. *Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union*. Oxford: Oxford University Press.

THE EMPIRE AS STRIKING BACK: NOTIONS OF CULTURE AND IDENTITY AMONG CROATIAN NEGOTIATORS WITH THE EU

SUMMARY

The author conducted a series of semi-structured interviews with the members of the Negotiating Team for the Accession of the Republic of Croatia to the European Union in order to uncover the notions of culture and identity, understood as "questions of power", in their answers regarding the regional affiliation of the country, the EU and the West in general. In a series of questions posed about Croatian regional affiliation, the region of Central Europe (*Mittleuropa*) emerged as the representative of the most desired, "Western" identity. It also elicited references to Croatian Austro-Hungarian legacy. In terms of the negotiators' perception of the countries of former Yugoslavia, a reproduction of a new discourse, which may be attributed to the adoption of the EU discourse, was noted.

Key words: Croatia, the European Union, the West, Central Europe, the Balkans, the process of Croatia's accession to the EU